

noktasız

düşünce dergisi

sayı 1
yaz 2020

pusula -SİZLİK

noktasız

Noktasız Dergi, ne akademinin fildişi kulelerine kapanan ne de sokağın gelip geçici gündemlerine kapılan bir grup üniversite öğrencisinin girişimleriyle, 2020 yılının başında kuruldu. İnsana ve dünyaya dair kaygıların alevlendirdiği düşünce üretiminin somutlaşmış hâli olan dergi, düşüncenin diyalektiğini yansıttığına inanılarak “noktasız” adını aldı. Nitekim tarihe nokta koyulamaz, karşıtların çatışkısı noktasızdır. Bu noktasız sürecin içerisinde Noktasız Dergi, çağının seyircileri değil, özneleri olma amacıyla kalemini silahı bellemiş kişilerin yapıtlarını yayımlamayı kendisine amaç edindi. Çabamızın evrensel düşünce mirasına ulusal bir katkı olmasını umuyoruz.

Genel Yayın Yönetmeni
Suat Kutay KÜÇÜKLER

Editör
Buse GÜRELİ
Gülsün ŞEN

Düzeltili
Zeynep İlayda ÖZKURT

Kapak Çizimi ve Tasarım
Hande Beril KÜÇÜKLER

Reklam ve Tanıtım
Elif ÖZMEN

Yazışma Adresi
noktasizdergi@gmail.com

    /noktasizdergi

 www.noktasizdergi.com

içindekiler

DENEME

**KAFESİN BİRİ BİR KUŞ
ARAMAYA ÇIKMIŞ**

Aslı Gümüş

MAKALE

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE
KÖY ENSTİTÜLERİNDE
FICHTE İZLERİ**

Buse GÜRELİ

KİTAP İNCELEMESİ

YÖNSÜZLEŞMİŞ SAVAŞLAR

Elif ÖZMEN

DENEME

CUMHURİYETİN PUSULASI

Elif ŞAFAK

DENEME

**POSTMODERN ÇAĞDA
HAKİKATİN ÖNEMSİZLEŞMESİ
OLARAK POST TRUTH**

Gülsün ŞEN

ÇEVİRİ

DÜŞ KİTSCHİ

Walter BENJAMIN

Çeviri: Hande Beril KÜÇÜKLER

MAKALE

**YÖNSÜZLEŞMİŞ BİR DEMOKRASİ
KAVRAYIŞINA ELEŞTİRİLER**

Suat Kutay KÜÇÜKLER

KİTAP İNCELEMESİ

**FÂRÂBİ'DE SİYASET VE AHLAK
İLİŞKİSİ**

Zeynep İlayda ÖZKURT

RÖPORTAJ

**TÜRK DIŞ POLİTİKASININ
PUSULASI**

Prof. Dr. Ali Engin OBA

YÖNSÜZLEŞMİŞ BİR DEMOKRASİ KAVRAYIŞINA ELEŞTİRİLER

Suat Kutay KÜÇÜKLER

Demokrasinin alışlagelen ve hatta belki de klişe tanımı “halkın egemenliği” şeklindedir. Buna göre demokrasilerde halkın kendi kendisini yönettiği söylenir. Gelgelelim kavramların da tarihi vardır ve tarihselliğinden yalıtılan kavramların mutlaklaştırılması ve böylece kavramlara ilişkin meselelerde totaliter tarzda yaklaşımların peyda olması kaçınılmazdır. O halde demokrasinin “kendinden menkul” olmadığını bilmek, onun tarihselliğini kavramakla mümkündür. Bu kavrayış, yönsüzleşmiş bir demokrasinin doğurduğu sorunları bertaraf etmenin sağlam bir yoludur. Demokrasinin nasıl olup da yönsüzleşebileceği, yani halkın egemenliğinin halka karşı yönelebileceği de yine bu yolla anlaşılabilir.

YÖNTEM VE TEMEL KABULLER ÜZERİNE

Kişinin elindeki tek şey çekişse, etrafındaki her şey ona çivi olarak gözüktür denir. Ele alınan konuda benimsenen yöntemin önemini vurgulamak için kullanılan bir özdeyiştir bu. Öyleyse politik felsefeye ilişkin bir tartışmanın ilkin idelerin düzeni ile şeylerin düzeni arasındaki kopmadan hareket etmesi gerektiğini söylememiz gerekir. Diğer bir deyişle politik olan üzerine felsefi bir inceleme, iç tutarlılıkları kusursuz gözüken fakat pratik duruma -kendi tutarlılığını korumak pahasına- ilgisiz kalan düşüncelerden değil, şeylerin olağan akışını kıran istisnalardan yola çıkar. Nitekim politik felsefe, istisnaya yer açmayan tümel doğrulukların sütliman dünyasında değil, düşüncede düşünülme-yeni düşünerek “akıntıya karşı” kendisini var eder.¹ Bu demek oluyor ki idelerin şeyler dünyasını düzenleyebileceğine dönük Kantçı kabul burada terk edilmelidir, Hegel’in “‘gerek’in ‘var’ karşısında

her türden üstünlüğünü”² reddeden yaklaşımı konumuz bağlamında daha aydınlatıcı olabilir. Kısaca ifade edecek olursak demokrasiye dair bu incelememiz, politik realizm hattını takip etme gayesi güdecektir. Politik felsefenin praksisin betimleyicisi değil, onun doğrudan içerisindeki bir etkinlik olduğunu hatırlamak bu noktada önemlidir.

Kavramların tarihini ortaya çıkarmak, kavramlara dair kökensel ve dolayısıyla özsel açıklamaları da geçersiz kılmaktadır. “Kavramı bilmek, kökeni bilmektir” şeklindeki kabul, çağdaş dönemde hükümsüzdür. O halde demokrasinin kökensel durumunu açıklamak, demokrasinin çağdaş sorunlarını ele alırken benimsenecek tek yol olamaz. Ancak demokrasinin kökensel pratiklerini tarihsel süreçteki dönüşümleriyle birlikte ele almak, demokrasiye dair bir çerçeve sunmak açısından önemlidir. Buradan hareketle çalışmamızda antik dönem düşünürü

¹ Ertan Kardeş, “Politik Felsefe Nedir?”, *Felsefe Arkivi*, S. 51, 2019, s. 406

² Georg Lukács, *Hegel / Sosyal Varlık Varlıkbilimine Doğru 1*, çev. Ayşen Tekşen, İstanbul: Payel Yayınevi, 2013, s. 33

Aristoteles'in düşünceleri, çağdaş dönemin kilometre taşlarından Carl Schmitt'in düşüncelerinin ışığında ele alınarak demokrasinin mahiyetine dair genel bir çerçeve sunulmaya çalışılacaktır.

ARİSTOTELES: BİR SAPMA OLARAK DEMOKRASİ VE OSTRAKİSMOS

Demokrasinin en temel karakteristiğinin "eşitlik" olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Etimolojik bir inceleme ile demokrasinin δῆμος (dē'mos) "halk" ve κρατεῖν (kratéin) "hüküm sürmek" sözcüklerinin birleşiminden meydana geldiğini görebiliriz.³ Burada, bilhassa gündelik dilde kullanılan kavramların içeriklerinden yalıtılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını hatırlamak önemlidir. Halk, böylesi kavramlardan birisidir. Halkı kimlerin oluşturduğunu sormak, bu bağlamda anlamlı ve gereklidir. Öte yandan halkın yönetimi, şüphesiz, halkı oluşturan yurttaşların eşitliğini gerektirecektir. Öyleyse kimlerin "yurttaş" olduğu ve bu yurttaşların "neyde" eşitlenecekleri bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yurttaşlık dairesine kimlerin dahil edildiği tarihsel süreçte farklılık göstermiştir. Aristoteles, Politika başlıklı yapıtının III. kitabında yurttaşlık konusuna eğilmektedir. Burada Aristoteles, yurttaşlığın, her devletin anayasası farklı olduğu için, genelgeçer bir tanımının yapılamayacağını belirtmekle birlikte "yasal, siyasal ve yönetsel görevler" alma yeteneği ve olanağı bulunanları "yurttaş" olarak kabul etmektedir.⁴ Elbette bu yetenek ve olanak herkese eşit olarak dağıtılmamıştır. "En iyi çalgıyı kullan-

ma hakkı, o çalgıyı en iyi çalanındır."⁵ diyen Aristoteles, yönetme işine seçilebilecek olanlarda bazı özellikler tespit eder. Onun yurttaş tanımının, yönetsel görevlerde bulunmayı da gerektirdiği göz önüne alındığında bu özellikler kimlerin yurttaş olacağını da belirleyecektir. Doğrudan onun sözleriyle aktaracak olursak "Devletin varolması için bulunması gereken bütün insanlara yurttaş demeliyiz diye bir düşünceyi bir an bile aklımızdan geçirmiyoruz"⁶ diyen Aristoteles, bu çerçevede köleleri, kadınları ve işçileri yurttaş olarak saymaz. Çünkü bu insanlar, devlet yönetimine katılabilecek donanıma sahip değildirler. Burada bir parantez açıp yurttaşlar topluluğuna dahil olmanın belirli sosyoekonomik şartları yerine getirmeyi gerektirmesinin yalnızca antik dönemin ruhuyla açıklanamayacağını belirtmemiz gerekir. Öyle ki Aristoteles'ten yaklaşık 2100 yıl sonra yaşamış olan Immanuel Kant, yalnızca mülkiyet sahibi erkekleri yurttaş olarak kabul etmektedir.⁷ Aristoteles ile benzer bir şekilde Kant açısından da yurttaşlığın doğal koşulu erkek olmak iken kişinin kendi kendisinin efendisi olmasını sağladığı için mülkiyet de yurttaşlık için bir şart olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani Kant, yurttaşlığı burjuva sınıfı üzerinden değerlendirmektedir dersek yanılmış olmayız. Aristoteles'e döndüğümüzde, ona göre yönetme ve yönetilme bir yurttaşlık erdemidir. Antik Yunancada "erdem" sözcüğü ἀρετή (areté) ile karşılanmaktadır ve bu ifade "vasıf", "meziyet" gibi anlamlara da gelmektedir.⁸ Dolayısıyla Aristoteles, yönetme meziyetine sahip olan yönetilenlerin yurttaşlığını kabul etmektedir.

³ Andreas Tietze, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, İstanbul: Simurg Kitabevi, 2002, c. I, s. 587

⁴ Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tunçay, 17. basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014, s. 85

⁵ Aristoteles, *Politika*, s. 110

⁶ Aristoteles, *Politika*, s. 94

⁷ Immanuel Kant, "Yaygın Bir Söz Üstüne: 'Teoride Doğru Olabilir, Ama Pratikte İşe Yaramaz' [Teori ve Pratik]" *Kant Felsefesinin Politik Evreni*, haz. ve çev. Hakan Çörekçioğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017, s. 38-39

⁸ Francis E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, haz. ve çev. Hakkı Hünler, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2004, s. 46

Polis'te ikamet eden herkes, bu çerçevede yurttaş değildir. Aristoteles'ten aktaracak olursak, "Yalnız bir yerde oturmak da yurttaşlığı getirmez; yabancılar ve köleler yurttaş değildir, ama ülkede sürekli olarak yaşayabilirler."⁹

Belirtilmesi gereken önemli bir nokta, esasen Aristoteles'in bir "demokrasi yanlısı" olmadığıdır. Nitekim o, demokrasiyi doğru anayasadan bir sapma olarak tespit eder. Aristoteles'e göre üç farklı doğru anayasadan bahsedilebilir: Krallık, aristokrasi ve siyasal yönetim.¹⁰ Krallık bozulduğu zaman tiranlığa, aristokrasi bozulduğu zaman oligarşiye ve siyasal yönetim bozulduğunda demokrasiye dönüşür. Doğru anayasalar, bütün topluluğun yararı için farklı egemenlik biçimlerini ifade ederken bu anayasalardan sapmalar topluluğun yararını amaçlamaz, belirli bir sınıfın çıkarını gözetir.¹¹ Demokrasi özelinde konuşacak olursak, demokraside yalnızca "yoksulların çıkarı" gözetilmektedir¹² ve bu durumda yurttaşlar topluluğunun ortak yararından bahsetmek olanaksızdır. Ancak Aristoteles'in demokrasi karşıtlığını gerek kavramsal gerekse de tarihsel boyutlarıyla doğru kavramak önemlidir. Aristoteles, siyasal yönetimi "doğuştan özgür ve eşit adamlar arasında uygulanan"¹³ bir egemenlik türü olarak tanımlamaktadır. Kavramların tarihine dönük vurgumuz hatırlandığında, günümüz demokrasi kavrayışı ile Aristoteles'in ele aldığı demokrasi kavrayışının farklılığı gün yüzüne çıkacaktır. Tarihsel süreçte, yurttaşlar topluluğunun mülkiyet temelinden çıkarılıp anayasal düzlemde eşitlenmesi ile birlikte demokrasinin Aristoteles'in ele aldığı bağlamdan,

yani yoksulların çıkarını gözeten sapmış bir anayasadan, farklı bir anlama geldiği görülmektedir.

Demokrasinin Antik Yunan'daki gelişiminin kırılma bir yapıda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki Atina demokrasisi pek çok kez tiranlık rejimine dönüşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Kleisthenes'in "sivrilen vatandaşların bir gün tiran olmaya kalkmalarını önlemek için"¹⁴ yürürlüğe soktuğu "ostrakismos" yasası bu kırılmanın bir neticesidir.¹⁵ Oyların *ostraka* adı verilen çömlek parçalarına yazılması sebebiyle Çanak Çömlek Mahkemesi olarak da adlandırılan bu sistemde, her yıl toplanan halk meclisi, 10 yıllığına sürgüne gönderilmesi gerektiğini düşündükleri kişiyi oylama ile seçerdi.¹⁶ Böylece demokrasinin karakteristik özelliği olarak tespit ettiğimiz "eşitlik", eşitsiz olanın dışarıda bırakılması yoluyla korunmaya çalışılıyordu. Böylece eşitliğin, eşitsizlik olmaksızın düşünülmesi de antik dönemden itibaren gün yüzüne çıkmış bulunmaktadır. Aristoteles'in "eşitlik" tanımı bu bağlamda dikkate değerdir: " (...) eşitlik, eşitler için eşit olmak gerekir."¹⁷

CARL SCHMİTT: TÜRDEŞLİK VE HETEROJEN OLANIN ELENMESİ

Çağdaş dönem politik felsefesinin kilometre taşları arasında sayabileceğimiz Alman anayasa hukukçusu Carl Schmitt, 1923 yılında kaleme aldığı Parlamenter Demokrasinin Krizi başlığını taşıyan çalışmasında demokrasiye ilişkin iki özellik tespit eder: " ... ilkin türdeşlik, ikinci olarak heterojen olanın -gerektiğinde- elenmesi veya

⁹ Aristoteles, *Politika*, s. 85

¹⁰ Aristoteles, *Politika*, s. 98

¹¹ Aristoteles, *Politika*, s. 99

¹² Aristoteles, *Politika*, s. 99

¹³ Aristoteles, *Politika*, s. 92

¹⁴ Alâeddin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, 4. basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1995, s. 119

¹⁵ bkz. Suat Kutay Küçükler, "Antik Atina'da Demokrasi ve Ostrakismos", https://www.academia.edu/38419257/Antik_Atinada_Demokrasi_ve_Ostrakismos (Erişim: 7 Haziran 2020)

¹⁶ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, 7. baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013, s. 40

¹⁷ Aristoteles, *Politika*, s. 110

imha edilmesi”¹⁸ Schmitt’in bu bağlamda gündeme getirdiği kavram “eşitliğin tözü”dür. Nitekim demokrasilerdeki “eşitlik”, “soyut, mantıksal-aritmetik oyunlar”¹⁹ üzerinden anlaşılabilir mahiyette değildir. O halde diyebiliriz ki demokrasilerde aslanan eşitliğin tözüdür ve Schmitt açısından bu töz, “belirli fiziksel ve ahlaki niteliklerde bulunabilir.”²⁰ Schmitt, tam da çalışmamız bağlamında ele aldığımız Antik Yunanda yurttaşlığın ἀρετή (areté) üzerinden tanımlanması durumunu örneklendirmektedir.²¹ Bu demek oluyor ki Antik Yunan demokrasisini mümkün kılan türdeşlik, yalnızca yurttaşlık erdemine sahip kimselerin yurttaşlar topluluğuna dahil edilmesiyle oluşmaktadır. 19. yüzyıldan itibaren ise eşitliğin tözü, “ulusa aidiyet” üzerinden tanımlanmıştır.²² Dolayısıyla 19. yüzyıldan beri demokrasiler, türdeşliğin “ulus” üzerinden sağlanmasını ve ulusa ait olmayan unsurların dışarıda bırakılmasını gerektirmiştir. Schmitt bu konuya ilişkin iki örnek verir: “Yunanlılar’ı ülkesinden radikal bir şekilde ihraç eden ve ülkesinde gaddarca bir Türkleştirme politikası güden günümüz Türkiye’si ve göç yasası aracılığıyla istenmeyen yerleşimcileri ülkeden uzak tutan ve diğer dominyonlar gibi yalnızca right type of settlers tanımına uyan göçmenleri kabul eden Avustralya Milletler Topluluğu.”²³ Türkiye Cumhuriyeti özelinde konuşacak olursak, bir imparatorluk yapısı gösteren Osmanlı Devletinin bünyesindeki unsurların ulusal bağımsızlıklarını ilan etmesi ile birlikte “Osmanlılık” düşüncesi birleştirici bir unsur olarak

var olamamış ve yeni devletin temelini “ulus” düşüncesi teşkil etmiştir. 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’nun 3. maddesinde egemenliğin ulusa verildiği görülmektedir: “Hâkimiyet bilâ kaydû şart Milletindir.” 1924 Anayasanın, güncel Türkçe ile ifade edecek olursak, “Türklerin Kamu Hakları” başlığını taşıyan beşinci bölümü “Her Türk hür doğar, hür yaşar.” şeklindeki 68. madde ile başlamaktadır. O halde egemenlik, özgür doğan ve özgür yaşayan Türk yurttaşlarıdır. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti çerçevesinde Türklükte eşitlenen yurttaşların demokrasiden bahsedilebilir, Türk olmayan unsurların bu demokratik eşitlikte yer alamayacağı açıktır. Schmitt’in demokrasilerde heterojen olanın elenmesi veya imha edilmesi bağlamında verdiği Türk – Yunan Nüfus Mübadelesinin yanı sıra, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk’ün 1923 yılında Adana Türk Ocağında yapmış olduğu konuşma dikkate değerdir. Atatürk, sanat ocaklarının farklı unsurlar ve Ermeniler tarafından işgal edildiğini belirttikten sonra “Ermenilerin bu feyizli ülkede hiçbir hakkı yoktur. Memleketiniz sizindir, Türklerindir.”²⁴ demektedir. Gerek Atatürk’ün bu demecinin gerekse de nüfus mübadelesinin temelinde yatan unsur, demokrasiyi mümkün kılacak olan türdeşliğin tesisidir. Schmitt’in verdiği bir diğer örneğe, Avustralya’ya dönecek olursak Myrna Willard’ın 1923 yılında kaleme aldığı 1920’ye Kadar Beyaz Avustralya Politikasının Tarihi kitabı, dönemin ruhunu anlamak açısından önemlidir. “Ulusal öz-koruma, politikanın amacıdır.”²⁵ diyen Willard, ırksal birliğin ulusal

¹⁸ Carl Schmitt, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, çev. A. Emre Zeybekoğlu, 3. baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2014, s. 25

¹⁹ Schmitt, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, s. 25

²⁰ Schmitt, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, s. 25

²¹ Schmitt, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, s. 25

²² Schmitt, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, s. 26

²³ Schmitt, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, s. 25

²⁴ Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, 5. baskı, Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 2006, c. II, s. 130

²⁵ Myrna Willard, *History of the White Australia Policy to 1920*, Melbourne: University of Melbourne Press, 1923, s. 189

yaşam için vazgeçilmez olduğunu ve kabul edilecek göçmenlerin bu ırksal birliğe dahil olabilecek yeterlikte olması gerektiğini belirtir. Böylece Avustralya Milletler Topluluğu, türdeşliğini sağlayarak demokratik bir yapıya kavuşmak istemiştir.

Demokraside türdeşliğin temel bir konumda bulunması “politik-olanın” yapısı kavranılmadan anlaşılabilir. Öncelikle politik-olanın sınırlarını devletsel-olan ile çizen anlayışı reddeden Schmitt, politik-olanın devletten önce geldiğini düşünmektedir.²⁶ Diğer taraftan politik-olanın çeşitli alanlar ile kurulan karşıtlıklar üzerinden tanımlanmasına da karşı çıkmaktadır. Öyle ki dinsel, kültürel, ekonomik, hukuksal yahut bilimsel alanlar politik-olan kavramının karşıtı olarak bulunamazlar.²⁷ Öyleyse politik-olan nasıl tanımlanacaktır? Burada Schmitt, politik-olanın kendine özgü ayrımını ortaya çıkarmaktadır. Diğer bir deyişle ahlak alanındaki iyi-kötü ayrımı, estetik alanındaki güzel-çirkin ayrımı gibi politik-olan kavramında nasıl bir ayrım söz konusudur, sorusundan yola çıkmaktadır. Schmitt açısından politik-olan kavramına has ayrım dost-düşman ayrımıdır.²⁸ Burada “düşman” ile kastedilenin ne olduğu önemlidir. Düşmanın “rakibimiz ya da genel anlamda hasmımız”²⁹ olmadığını söyleyen Schmitt, düşmanı “gerçek bir olasılık olarak, insanlardan oluşan bir bütün karşısında mücadele eden benzer bir bütün”³⁰ şeklinde tanımlamaktadır. Yani bu düşmanın kişisel bir husumete denk gelmediği açıktır, Schmitt özellikle politik anlamdaki düşmanlığın “bireysel

düzlemde”³¹ bir düşmanlığı gerektirmediğinin altını çizer. Politik-olanın kuruluşu bu çerçevedeki bir dost-düşman ayrımına yaslanmaktadır. Schmitt’in politik felsefesi, başta da ifade ettiğimiz gibi, varolandan kopuk idelere değil, varolanın kendisine yönelmektedir. Schmitt’in dost-düşman ayrımının “somut ve varoluşsal anlamlarıyla” kavranılması gerektiği yönündeki sözleri dikkate değerdir: “*Halkların birbirlerini hâlâ dost ve düşman diye ayırmalarının reddedilesi, barbarlıktan kalma ilkel bir kalıntı olduğunun düşünülmesi ya da bu ayrımın bir gün yeryüzünde ortadan kalkacağına umulması; eğitsel saiklerle, hiç düşman yokmuş gibi davranmanın iyi ya da kötü olup olmadığı bu yazıda dikkate alınmayacaktır. Burada mesele, varsayım ya da normlar değil, dost-düşman ayrımına dair varoluşsal gerçeklik ile bu ayrımın hakikaten gerçekleşme ihtimalidir. Yukarıda anılan umutları ve eğitsel saikleri ister paylaşın ister paylaşmayın, bugün halkların hâlâ dost ve düşman ekseninde gruplandırıldığını, bu karşıtlığın siyasal açıdan varolan tüm halklar için gerçek bir olasılık olarak varlığını sürdürdüğünü mantıken yalanlamak mümkün değildir.*”³² Demek ki bize politik-olanı gösteren bu ayrım, kaynağını doğrudan doğruya “olan”dan almaktadır, “olması gereken”den değil.

Halkın iradesinin merkezi bir konumda durduğu demokraside, türdeş olmayan bir yapının dost-düşman ayrımını yapamayacağı açıktır. Demokrasinin türdeşliği gerektirmesi tam da buradan kaynaklanır. Heterojen bir topluluk, dost-düşman ayrımını kendi topluluğu içerisinde

²⁶ Carl Schmitt, *Siyasal Kavramı*, çev. Ece Göztepe, 2. basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 49

²⁷ Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 54

²⁸ Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 57

²⁹ Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 59

³⁰ Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 59

³¹ Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 60

³² Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 58-59

de yapmayı sürdürür. Böylece heterojen bir yapının iradesinden bahsedilemeyeceği gibi bu yapının alacağı “demokratik karar”, halkın kararı değil, heterojen yapıyı teşkil eden unsurlardan “baskın olanın kararı” haline gelir. Türdeş olmayan bir topluluğun demokratik kararı, bu anlamda demokrasiyi ancak bir “kisve” olarak tutar. Politik birlik, dostunu ve düşmanını belirler; ancak söz konusu politik birliğin temel koşulu olan “türdeşlik” tesis edilmemişse dost ve düşman varlığı politik yapının içerisinde de var olmayı sürdürür ve alınan kararlar, oy çokluğuna yaslanırsa dahi, baskın olan gücün iradesini yansıtacaktır. Halbuki bu durum, “halkın iradesine” yaslanan demokrasinin temel iddiası ile çelişmektedir.

İTİRAZLAR VE ELEŞTİRİLER

Çağdaş yaklaşımların ekseriyeti, muzaffer liberalizmin gölgesinde filizlendiklerinden mütevellit, türdeşliğe yaslanan ve çoğulcu olmayan bir demokrasi kavrayışını anti-demokratik olarak sunmaktadır. Böylece Schmitt'in demokrasiye içkin olduğunu tespit ettiği ve Aristoteles'te de nüvelerini bulabildiğimiz iki unsur, türdeşlik ve heterojen olanın dışlanması, adetâ demokrasiye engel unsurlar olarak karşımıza çıkarılır. Burada nasıl olup da Aristoteles'ten Schmitt'e uzanan ve binyıllarla ifade edilen tarihsel süreçte demokrasiyi mümkün kılan türdeşliğin ve dışarıda bırakma pratiğinin demokrasinin tam da karşısında konumlandırılabilirdiğini açıklamak önemlidir. Ancak bunu yapabilmek için öncelikle Aristoteles ve Schmitt arasında kurduğumuz ilişkiye karşı gelebilecek itirazlarla hesaplaşmak gerekir.

Aristoteles'in yurttaşlar topluluğunu belirli koşullara haiz kimselerden teşkil etmesi Schmitt'in türdeşlik düşüncesine, ostrakismos yasasını gerekli durumlarda yararlı görmesi ise heterojen olanın gerektiğinde elenmesine denk düşebileceğini söyleyebiliriz. Fakat aralarında bin yıllar olan bu iki düşünürün politik yaklaşımları arasında böyle bir benzerlik kurmanın, bizi anakronizme sürükleyeceğini düşünmek gerekebilir. Öyle ki her düşünürün kendi çağının sorunlarıyla meşgul olduğu göz önünde tutulduğunda, Aristoteles ve Schmitt'in yaşadığı dönemler farklı özellikler göstermektedir ve bu yüzden bu iki düşünürün görüşlerindeki ortaklıklardan hareket etmenin sorunlu bir yaklaşım olabileceği ileri sürülebilir. Ne var ki böylesi bir itiraz, yürüttüğümüz kavramsal tartışmanın temel iddiasını gözden kaçırmak anlamına gelir. Nitekim demokrasinin tarihin bir dönemindeki durumunu değil, demokrasi kavramının kendisini ele alıyoruz. Kavramların da tarihsel bir zeminde bulduklarının bilinciyle demokrasinin çerçevesini çizme gayreti içinde bulunuyoruz. Bu sebeple politik felsefenin bu kavramsal tartışması, Aristoteles'i çağdaş döneme taşımak yahut Schmitt'i antik döneme götürmekle itham edilemez. Demokrasi kavrayışlarındaki ortaklıkları tespit etmek, bu anlamda bir anakronizmin uzağındadır.

Aristoteles'in “siyasal yönetim” olarak Türkçeleştirilen bir yönetim biçimini önerdiğini ve demokrasiyi bir “sapma” olarak tespit ettiğini belirtmiştik. Bu durumda Aristoteles'in görüşlerinin “demokrasi” kavramına ilişkin bir tartışmada nasıl konumlandırılabilirdiği sorula-

bilir. Bu konuda öncelikle hatırlanması gereken, Aristoteles'in bir filozof olduğu kadar Antik Yunan'ın politik yaşamına ışık tutan bir tarihçi olmasıdır. Onun politik düşüncelerini öğrenebildiğimiz Politika yapıtı, Yunan polislerinin politik yapılarına dair tarihsel bilgileri de içerir. Örneğin "ostrakismos" yasası, Aristoteles'in demokrasilerde de uygulandığını belirttiği ve yararlı olduğuna kanaat ettiği bir pratiktir³³ fakat kaynağını Aristoteles'in düşüncelerinden değil, Kleisthenes döneminde çıkarılan bir yasadandır.³⁴ Dolayısıyla Aristoteles'in "demokrasi"ye dair bir tartışmadaki konumu, onun felsefi görüşlerinin yanında tarihsel aktarımlarının da değerlendirilmesini gerektirir. Öte yandan Aristoteles, doğru anayasadan sapmış anayasaları tespit etmeye yarayan ölçütünü şu şekilde açıklar: "Belirli bir noktada eşit olanların her şeyde eşit olmaları ya da bir tek yönde eşitsiz olanların hepsinde eşitsiz olmaları gerekmediği için; bundan, böyle mutlak bir eşitliğin tümüne birden ağır bastığı anayasalar bozuk biçimler ya da sapmalar diye sınıflandırılmalıdır, sonucu çıkar."³⁵ Demek ki Aristoteles'in demokrasiyi bir "sapma" olarak sınıflandırmasının temelinde yatan unsur, demokrasinin yurttaşlar topluluğunu oldukça genişleterek mutlak bir eşitliği benimsemesi gibi gözükmektedir. Ancak Schmitt'in "demokratik eşitlik" bahsi üzerine söyledikleri, Aristoteles'in "sapma" olarak tespit ettiği demokrasiden farklı bir yerde durmaktadır. "Demokratik eşitlik kavramı politik bir kavramdır ve her hakiki politik kavram gibi bir ayırım yapma

imkanını içerir. Bu yüzden politik demokrasi, kişiler arasında ayırım yapamamaya dayanmaz, aksine belirli kişilere ait olma niteliğine dayanır."³⁶ diyen Schmitt, ayırım yapmanın demokrasinin temelinde durduğunu belirterek mutlak eşitlik tasavvuruna da karşı çıkmaktadır. Bu tanımlamalardan anlaşılacağı üzere Aristoteles'in "siyasal yönetim" ile kastettiği, Schmitt'in demokrasi kavrayışı ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Böylelikle Aristoteles'in demokrasiye ilişkin düşüncelerinin Schmitt'in demokrasi kavrayışıyla olan ilişkisi daha net anlaşılabilir.

Politik felsefenin politik-olana ilişkin salt betimsel bir yaklaşıma sahip olmadığını bilmek, çalışmamız bağlamında önem arz eder. Denebilir ki politik felsefe "akıntıya karşı yol almak, tarihin havını tersine taramak ve imdat frenini çekmek gibi radikal eylemlerle kendisini ortaya koyar."³⁷ Bu anlamda liberal kaynaklardan beslenen günümüz yaklaşımlarının çoğunun demokrasiye içkin olan türdeşliği ve dışlama pratiğini "kötücül" addedip demokrasinin karşısında konumlandırmasının politik açıdan nerede durduğunu göstermek politik felsefeye düşer. İlk yapılmaması gereken, kavramları yerli yerine oturtmaktır. Demokrasi, politik bir kavramdır ve demokrasinin "ahlaken iyi olan" şeklinde sunulması demokrasi kavramının doğrudan kendisini aşındırmaktadır. Politik bir kuruluşu ahlaki kavramlarla tartışmanın sonucu, ahlaki kavramlar ile üzeri örtülen politik girişimlerin gizlenmesi olacaktır. Schmitt, bu durumu "insanlık" kavramı üzerinden örneklendirmekte-

³³ Aristoteles, *Politika*, s. 115

³⁴ Alâeddin Şenel, *Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1970, s. 228

³⁵ Aristoteles, *Politika*, s. 111

³⁶ Carl Schmitt, *Constitutional Theory*, çev. ve ed. Jeffrey Seitzer, Durham ve Londra: Duke University Press, 2008, s. 258

³⁷ Kardeş, "Politik Felsefe Nedir?", s. 406

dir. İnsanlık kavramı, politik alanın ayrımı olan dost-düşman ayrımına sahip değildir çünkü “bu gezegende” insanlığın düşmanı yoktur.³⁸ O halde ahlaki karakteriyle “insanlık” kavramının politikadaki kullanımı, politik çıkarların örtülmesine hizmet edecektir. Schmitt, Proudhon’un sözünün “küçük bir değişiklikle” meseleyi aydınlattığını düşünmektedir: “Kim insanlıktan bahsediyorsa, aldatmak istiyordur.”³⁹ Türdeşlik ve dışlama pratiğine ilişkin tartışmalarda bahsedilen “insanlık onuru”, “kültür mozaığı” gibi ifadelerin konumu da aynıdır. Politik olanın, ahlaki olan ile ikame edilmesinin sonucu olan mistifikasyon, burada da kaçınılmazdır. Dolayısıyla türdeşlik ve dışlama pratiğinin “ahlaken kabul edilemez” olduğunu öne sürmek, politik anlamda bir itiraz olarak kabul edilemez.

Türdeşlik ve dışlama pratiğine getirilen itirazlar, tarihin kurgusal karakteriyle de değerlendirilmesi gereken bir yerde durmaktadır. Bilindiği üzere tarih kelimesinin Batı dillerinde “hikaye” kelimesi ile yakın bir ilişkisi vardır. Örneğin Fransızca da “tarih” anlamına gelen *histoire* kelimesi, aynı zamanda “hikaye” anlamına da gelmektedir. Dildeki bu yansımadan da görüleceği üzere tarih, geçmişin olduğu haliyle bilgisi değil esasen geçmişin kurgusudur. Bu kurgu ise kazananların kurgusudur, diğer bir deyişle tarihi kazananlar yazar. Dolayısıyla bugünün “demokrasi tarihleri” ekseriyetle liberal bir perspektiften yazılmıştır ve türdeşlik ile dışlama pratiğinin “kötücül” bir yerde tutulmasında bunun payı büyüktür. Elbette, II. Dünya Savaşı döneminin totaliter rejimlerinin öje-

nik politikaları yahut toplama kampları da tarihsel bir tecrübe olarak türdeşliğe yapılan itirazlar arasında yer almıştır. Ancak bu itiraz, türdeşliğin yalnızca “ırk temelli” olması gerekseydi kabul edilebilirdi. Gerek Aristoteles’te gerekse Schmitt’te türdeşliğin ırk üzerinden ele alınması söz konusu değildir. Hatırlanacak olursa Schmitt, “eşitliğin tözünün” tarihsel süreçte farklılıklar gösterdiğini de vurgulamıştır. Buna karşın totaliter tecrübelerin, türdeşliğe bir itiraz olarak konumlandırılması bu anlamda isabetsiz bir itirazdır. Öte yandan “kazananların tarihini” burada da görmek mümkündür, nitekim 1924 yılında Amerika Birleşik Devletlerinin Virginia Eyaletinde çıkarılan “Kısırlaştırma Yasası” ile 1979 yılına değin 7000’den fazla insanın kısırlaştırılması yahut Pearl Harbor Saldırısının ardından Japon asıllı Amerikan yurttaşlarının ve ABD’de ikamet eden Japonların toplama kamplarında hapsedilmesi çoğu kez hatırlanmamaktadır.

Demokrasilerde eşitliğin tözünün “ulusa aidiyet” üzerinden tanımlanması bir diğer tartışma konusunu teşkil etmektedir. Buna göre ulus düşüncesinin etnik çeşitliliği örselediği ve asimilasyon gibi pratiklere yer açtığı düşünülmektedir. Böylece ulus üzerinden sağlanan eşitlik yerine, “halkların demokrasisi” önerilmektedir. Ulus ve halk ayrımını netleştirilmesi, tartışmanın sağlam bir zeminde yürütülmesi açısından önemlidir. Politik bir kullanımı olmakla birlikte esasen kültürel ya da etnik bir yapıya işaret eden halk, politik bir kavram olarak ulustan farklı bir yerde durur. Kültürel ya da etnik yapısıyla halkın politik bir ira-

³⁸ Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 84

³⁹ Schmitt, *Siyasal Kavramı*, s. 85

deye sahip olması zorunlu değildir fakat ulus, politik eyleme muktedirdir ve bu anlamda politik iradeye sahiptir.⁴⁰ Dolayısıyla ulus, farklı kültürlerin hukuk karşısında eşitlenmesi anlamına gelir. Demokrasinin eşitliğinin insanların eşitliğine değil, yurttaşların eşitliğine dayandığını yinelememiz gerekir. Söz konusu yurttaşlar, “ulus” adı altında politik iradeyi meydana getirmişlerdir. Schmitt’in eşitliğin tözüne ilişkin görüşlerini hatırlayacak olursak, politik birliğin sınırları içerisinde yer aldığı halde eşitliğin tözüne aykırı konumda bulunan unsurların, demokrasinin gereği olarak dışarıda bırakılması gerekecektir. Tek cümleyle söyleyecek olursak devletin öznesi ulustur, halklar değil. O halde farklılıkların bir zenginlik olarak kabul edilmesi şeklinde tezahür eden retorik, politik özneyi parçalamaktadır. Dolayısıyla yönsüzleşmiş bir demokrasi kavrayışının “demokratik” olarak sunduğu bu “ulusu parçalama girişimi”, esasında demokrasinin kendisine yönelmiştir. Dahası bu yaklaşım, “gerici” bir mahiyettedir. Öyle ki politik varoluşunun bilincinde olan ulusu halklara ayırmak, onun politik iradesini gasp etmekle eşdeğer sayılabilir. O halde, Schmitt’in eşitliğin tözü olarak ifade ettiği “ulusa aidiyet”⁴¹, halkların sayıp dökülmesi yoluyla tahribata uğratılmaktadır ve bu demokratik bir yaklaşım değil, demokrasiye karşı bir yaklaşımdır. Öte yandan “ulus” düşüncesi günümüzde de eşitliğin tözünü teşkil etmekte sağlam bir yeredir. 20. yüzyılın ikinci yarısından beri sürdürülen “ulus-devletlerin yıkıldığı” söylemi bugün hâlâ karşılığını bulabilmiş değildir. Bunun güncel örnekleri, Brexit yahut Katalonya referandumu gibi olayların bir “ulus” düşüncesini

gerektirmesinde görülebilir.

Sonuç olarak yönsüzleşmiş bir demokrasi kavrayışına dair bazı hususları ortaya çıkarmış bulunuyoruz. Liberal dünyanın liberal tarihi, demokrasiye anti-demokratik unsurları eklemeye gayreti ile bir tarih anlatısı sunmuştur. Bu tarih anlatısı, antik dönemden çağdaş döneme değin demokrasinin portresine dahil edilebilecek olan türdeşliği ve heterojen olanın dışlanmasını demokrasi dairesinin dışında sunmaya yönelmiştir. Politik alanın ahlaki kavramlarla ele alınması, buradaki politik manevranın gölgelenmesine hizmet etmiştir. Böylece “insanlık” adına girişilen “demokrasi savaşları”, politik çıkarları perdeleme işlevini üstlenmiştir. Totalitarizmin karşısında olduğunu öne süren “yönsüzleşmiş bir demokrasi” kavrayışı, paradoksal bir şekilde totaliter bir tarzda kendisini ortaya koymaktadır. Buna göre türdeşlik yahut heterojen olanın dışlanması bahsi demokrasinin anti-tezi olarak konumlandırılırken “demokrasinin düşmanları” yaratılmakta ve bu düşmanlık, “insanlığın” ve “barışın düşmanları” ile eşdeğer görüldüğü için hakiki bir politik ayrıma tekabül etmemektedir.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, Mehmet Ali. *Kent Devletinden İmparatorluğa*, 7. baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013

Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tunçay, 17. basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014

⁴⁰ Schmitt, *Constitutional Theory*, s. 127

⁴¹ Schmitt, *Parlamentar Demokrasinin Krizi*, s. 26

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, 5. baskı, Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 2006

Kant, Immanuel. "Yaygın Bir Söz Üstüne: 'Teoride Doğru Olabilir, Ama Pratikte İşe Yaramaz' [Teori ve Pratik]" *Kant Felsefesinin Politik Evreni*, haz. ve çev. Hakan Çörekçioğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017

Kardeş, Ertan. "Politik Felsefe Nedir?", *Felsefe Arkivi*, S. 51, 2019

Lukács, Georg. *Hegel / Sosyal Varlık Varlıkbilimine Doğru 1*, çev. Ayşen Tekşen, İstanbul: Payel Yayınevi, 2013

Peters, Francis E. *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, haz. ve çev. Hakkı Hünler, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2004

Schmitt, Carl. *Constitutional Theory*, çev. ve ed. Jeffrey Seitzer, Durham ve Londra: Duke University Press, 2008

Schmitt, Carl. *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, çev. A. Emre Zeybekoğlu, 3. baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2014

Schmitt, Carl. *Siyasal Kavramı*, çev. Ece Göztepe, 2. basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2012

Şenel, Alâeddin. *Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1970

Şenel, Alâeddin. *Siyasal Düşünceler Tarihi*, 4. basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1995

Tietze, Andreas. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, İstanbul: Simurg Kitabevi, 2002

Willard, Myrna. *History of the White Australia Policy to 1920*, Melbourne: University of Melbourne Press, 1923